

В.В. Шубчинський, Л.Д. Варбанець, д.б.н., О.С. Броварська

ЕНДОТОКСИЧНА АКТИВНІСТЬ ЛІПОПОЛІСАХАРИДІВ *PRAGIA* *FONTIUM*

Інститут мікробіології і вірусології НАН України, Київ

Enterobacteriaceae відносяться до родини мікроорганізмів найбільш вивчених фено- і генотипно, тим не менш їх систематика постійно змінюється і вдосконалюється. Так, в останні роки різними дослідниками [1, 2] із застосуванням як традиційних, так і сучасних методів хемо- і геносистематики були відкриті нові роди *Enterobacteriaceae*, які характеризуються різною спорідненістю з *Escherichia*. Одним з таких родів є *Pragia*, представлений видом *P. fontium*, який характеризується низькою спорідненістю з *Escherichia* (5% гомології ДНК), але на рівні різних родів однієї родини. Відомо, що одним із факторів патогенності грамнегативних бактерій є ліпополісахариди (ЛПС), які представляють собою складний глікокон'югат, розташований на зовнішній мембрані. ЛПС характеризуються широким спектром біологічної активності, в тому числі і ендотоксичної, зокрема пірогенністю, летальною токсичністю, реакцією Шварцмана, тощо. Молекула ЛПС складається з трьох частин: О-специфічного полісахариду, який обумовлює антигенну активність; олігосахариду кору, який відіграє суттєву роль в підтриманні цілостності зовнішньої мембрани; ліпиду А, який є ендотоксичним центром і відповідає за всі види ендотоксичної активності ЛПС. Оскільки ЛПС *P. fontium* вперше в світі були виділені і охарактеризовані нами раніше [3], метою даної роботи було дослідити токсичну і пірогенну активність ЛПС, а також вивчити, чи впливає жирнокислотний склад ліпідів А на ендотоксичну активність ЛПС.

Матеріали і методи

Об'єктом дослідження було 8 штамів *Pragia fontium*, виділених з

води: питної, колодязної, річкової та води з водогону (табл. 1). Штами були люб'язно надані зав. відділом нових та маловивчених інфекцій інституту мікробіології та імунології АМН України к.м.н. С.І. Похилом.

Штами вирощували на синтетичному рідкому середовищі N [4], в умовах качалок (220 об./хв) при температурі 28 °С, на протязі 24 год.

Виділення та очистку ЛПС проводили водно-фенольним методом [5].

Для отримання ліпиду А проводили деградацію досліджуваних ЛПС (2 % оцтова кислота, 100 °С, від 2 до 6 год, в залежності від штаму). Ліпід А відділяли центрифугуванням при 15000 g, 30 хв.

При визначенні жирнокислотного складу наважку препарату (10 мг) розчиняли у 3 мл 1,5 % розчину хлористого ацетилю в метанолі (попередньо охолоджену) і гідролізували при температурі 100 °С в запаяних ампулах протягом 4 год. Метиллові ефіри жирних кислот екстрагували тричі гексаном (по 3 мл). Фракцію н-гексану відбирали і висушували на вакуумному випаровувачі [6]. Аналіз метилових ефірів жирних кислот проводили на хромато-мас-спектрометричній системі Agilent 6890N/5973 inert. Колонка HP-5MS, довжина 30 м, внутрішній діаметр 0,25 мм, товщина фази 0,25 мкм. Температурний режим 150-250 °С, градієнт температури 4 °С/хв, газ-носій - гелій, швидкість потоку через колонку 1,2 мл/хв. Температура випаровувача з поділом потоку 1:100. Обробку результатів проводили за допомогою персонального комп'ютера та стандартної суміші метилових ефірів жирних кислот (виробник Supelco, США).

Визначення токсичності ЛПС проводили на здорових білих мишах масою 19-21 г обох статей, раніше не задіяних в будь-яких дослідженнях.

Всім мишам вводили внутрішньоочеревинно 0,5 мл 3,2 %-вого розчину D-галактозамінгідрохлориду в непірогенному стерильному розчині 0,9 %-ного NaCl. Після чого негайно вводили внутрішньоочеревинно 0,2 мл підігрітого до 37 °С ЛПС в ізотонічному стерильному непірогенному фізіологічному розчині зі швидкістю 0,1 мл/с. В серії розведень ЛПС визначали дозу препарату, що викликала загибель 50 % тварин (LD₅₀), яку використовували для оцінки токсичності ЛПС. Кожну серію розведень препарату ЛПС випробували на десяти мишах. Контрольній групі (10 мишей) вводили разом з D-галактозамінгідрохлоридом 0,2 мл стерильного розчину 0,9 %-ного NaCl. Спостереження за тваринами проводили протягом 48 год [7].

Пірогенну дію ЛПС вивчали на кролях масою 2,0-3,5 кг [7]. Термометрію проводили протягом 3 год зранку до годівлі за допомогою електронного термометру ("Omron Matsusaka Co. Ltd", Японія), який вводили в пряму кишку на глибину 5-7 см. Попередньо всіх кролів випробовували на реакцію при внутрішньовенному введенні 10 мл/кг 0,9 % стерильного непірогенного розчину хлориду натрію. Досліджувані препарати ЛПС розчиняли в стерильному непірогенному ізотонічному розчині, перед введенням витримували протягом 10 хв при 37 °С, після чого внутрішньовенно вводили з розрахунку 1 мл/кг маси тварини. Мінімальну пірогенну дозу препаратів ЛПС визначали в серії розведень від 0,5 до 1,0x10⁻² мг/мл. Кожну серію досліджуваних розчинів перевіряли на 3-х кролях, близьких за масою (які відрізнялись не більш, ніж 0,5 кг). Перед введенням розчину ЛПС у кролів двічі вимірювали температуру з інтервалом 30 хв. Оскільки різниця в показниках температури не повинна перевищувати 0,2 °С, тварин, що не відповідали цьому показнику, для дослідження не використовували. Результат останнього вимірювання приймали за вихідну температуру. Розчин ЛПС вводили не пізніше ніж через 15-20 хв після останнього вимірювання температури. Наступні вимірювання проводили після введення препарату тричі з проміжками в 1 год. Досліджуваний розчин ЛПС вважали непірогенним,

якщо сума підвищень температур у 3 кролів була меншою або дорівнювала 1,4°C. Якщо ця сума перевищувала 2,2°C, то досліджуваний розчин вважали пірогенним. Експеримент проводили в трьох повторностях.

Результати та обговорення

Відомо, що ЛПС грамнегативних бактерій характеризуються високою імунологічною, радіопротекторною та протипухлинною активністю, що дозволяє розглядати їх як основу для потенційних лікувальних і профілактичних препаратів. Основною перешкодою для такого застосування ЛПС слугує їх висока токсичність та пірогенність. Оскільки *P. fontium* є представником нового, ще не вивченого роду *Enterobacteriaceae*, дослідження токсичності і пірогенності їх ЛПС, а також жирнокислотного складу ліпідів А дадуть змогу зробити внесок в біологічну характеристику представників цього виду.

Для оцінки токсичності ЛПС досліджуваних штамів *P. fontium* визначали дозу препарату ЛПС, яка при внутрішньоочеревинному введенні галактозамінгидрохлорид-сенсифілізованим мишам викликала загибель 50% експериментальних тварин (ЛД₅₀). Досліджувані препарати

ЛПС проявляли різний рівень токсичної активності, що відображено в показниках ЛД₅₀ (табл. 1). При аналізі отриманих результатів можна відмітити, що ЛПС шт. 27480 характеризувався найбільшою токсичністю, ЛД₅₀ якого складала 1875 мг/кг, найменш токсичний - ЛПС шт. 28652, ЛД₅₀ якого - 4412 мг/кг. Треба відмітити, що отримані результати вказують на відносну нетоксичність ЛПС *P. fontium* в порівнянні з іншими представниками родини *Enterobacteriaceae*, зокрема *E. coli* O55:B5, який був використаний для порівняння.

Вивчення пірогенної дії ЛПС проводили згідно біологічного методу якісного контролю присутності бактеріальних ендотоксинів в медичних препаратах. Для проведення порівняльної оцінки пірогенних характеристик досліджуваних ЛПС при внутрішньовенному введенні кролям в серії розведень була встановлена мінімальна пірогенна доза, яка складала $7,5 \times 10^{-3}$ мкг ЛПС/мл апірогенного ізотонічного розчину. Результати термометрії (рисунок, табл. 2) показали, що підвищення температури у експериментальних тварин більш, ніж на 0,45°C, що ви-

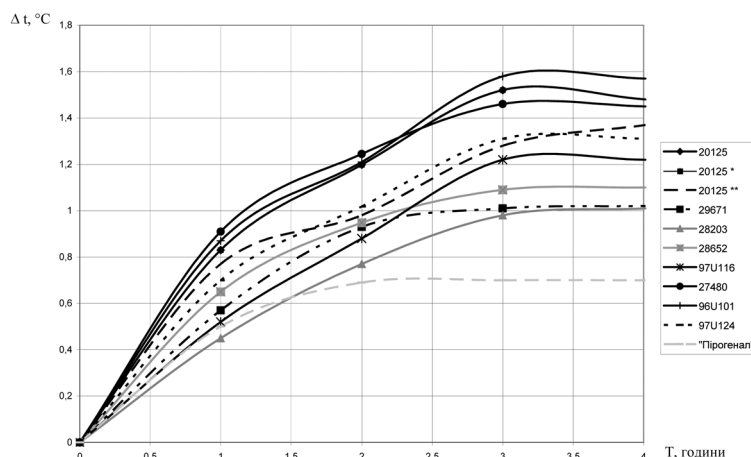

Рисунок. Пірогенна дія ЛПС *P. fontium*

20125* — ЛПС, одержаний при вирощуванні культури при 4°C;
20125** — ЛПС, одержаний при вирощуванні культури при 36°C;
всі інші — ЛПС, одержані при вирощуванні культур при 25°C

Таблиця 1
Визначення ЛД₅₀ ЛПС *P. fontium*

ЛПС штамів	ЛД ₅₀	
	мкг/мишу	мкг/кг
20125	40	2857
20125*	30	2143
20125**	60	3529
29671	50	3333
28203	40	2857
28652	75	4412
97U116	50	3333
27480	30	1875
96U101	40	2667
97U124	50	3333
ЛПС <i>E. coli</i> O55:B5	0,14	8

Примітки: в цій та табл. 2 і 3 1.* — ЛПС, одержаний при вирощуванні культури при 4°C; 2.** — ЛПС, одержаний при вирощуванні культури при 36°C; 3. всі інші - ЛПС, одержані при вирощуванні культур при 25°C.

Таблиця 2
Визначення пірогенної дії ЛПС *P. fontium*

Штами	Середнє значення відхилення температури (°C) після введення через різні проміжки часу		
	1 год	2 год	3 год
20125	+0,83	+1,198	+1,52
20125*	+1,01	+1,31	+1,64
20125**	+0,77	+0,98	+1,28
29671	+0,57	+0,93	+1,01
28203	+0,45	+0,77	+0,98
28652	+0,65	+0,948	+1,09
97U116	+0,52	+0,88	+1,22
27480	+0,91	+1,245	+1,46
96U101	+0,87	+1,21	+1,58
97U124	+0,7	+1,018	+1,31
ЛПС <i>Shigella typhi</i> "Пірогенал"	+0,59	+0,69	+0,71

ходить за межі фізіологічної норми здорових тварин, викликали розчини ЛПС всіх досліджуваних штамів, введення яких протягом перших 2 год приводило до різкого підвищення температури тіла. Як свідчать результати, ЛПС всіх досліджуваних штамів *P. fontium* виявляли значно більшу пірогенну активність ніж "Пірогенал" - фармацевтичний препарат, діючим компонентом якого є ЛПС *Shigella typhi*.

Оскільки досліджувані ЛПС розрізнялися між собою як токсичністю, так і пірогенністю, ймовірно, вони характеризуються деякими особливостями хімічного складу ліпідів А, зокрема вмістом жирних кислот. На основі даних хромато-мас-спектрометрії з використанням метода комп'ютерного аналізу (табл. 3) в ліпідах А всіх

ти. Ненасичені жирні кислоти не є характерними компонентами ліпиду А, а є результатом деградації оксикислот, хоч в літературі описані деякі випадки виявлення їх в складі ліпиду А [8]. Своєрідність жирнокислотного складу ліпиду А, найбільш консервативної частини молекули ЛПС, може бути використана також як додатковий таксономічний критерій при диференціації видів. І дійсно, як і для інших представників *Enterobacteriaceae*, для ліпиду А *P. fontium* характерна присутність тільки однієї гідроксикислоти - 3-гідрокситетрадеканової, яка ацилює як аміно-, так і гідроксильні групи глюкозаміну. Отже отримані дані є додатковим показником, який підтверджує правильність віднесення досліджуваних штамів до представників ентеробактерій.

Таблиця 3

Жирнокислотний склад ЛПС *P. fontium*

Штам, препарат	Вміст жирних кислот, % до загальної суми площ піків					
	до-деканова	тетра-деканова	3-гідрокситетра-деканова	гекса-деканова	гекса-деканова	мінорні компоненти
20125	1,6	19,7	47,3	16,9	12,1	2,4
20125*	0,8	20,3	45,9	24,1	8,9	0
20125**	7,1	29,5	39,9	8,2	11,3	4,0
29671	1,5	20,7	49,6	17,9	7,7	2,6
28203	1,5	23,6	48,7	17,6	7,3	1,3
28652	2,2	23,5	42,1	13,4	15,4	3,4
97U116	4,9	23,5	45,8	8,6	12,6	4,6
27480	4,2	28,9	45,1	7,5	7,9	6,4
96U101	4,3	24,5	47,8	8,7	10,8	4,0
97U124	3,9	22,5	44,7	13,2	11,5	4,2

досліджуваних штамів *P. fontium* ідентифіковані жирні кислоти, які містять в ланцюгу від 12 до 16 атомів вуглецю. Домінуючою в ліпідах А всіх досліджених штамів була 3-гідрокситетрадеканова кислота, яка виявлялася від 42% до 49 % в залежності від штаму. Також виявлені тетрадеканова, гексадеканова, гексадеканова та додеканова жирні кисло-

Таким чином, наявність 3-гідрокситетрадеканової кислоти є характерною для всієї родини *Enterobacteriaceae*, хоча наявність певних оксикислот в ліпіді А для більшості грамнегативних бактерій є видовою ознакою [9, 10].

За жирнокислотним складом ліпіди А всіх досліджуваних штамів можна віднести до одного хемотипу.

Порівняльне вивчення токсичності і пірогенності ЛПС досліджуваних штамів *P. fontium* з жирнокислотним складом свідчить про різницю в якісному складі. Зокрема, ЛПС, які більш ендотоксичні, містять в 2 рази меншу кількість гексадеканової і гексадеканової кислот.

Фактором, який кардинально змінює у бактерій експресію ряду ознак, є температура інкубації. Хоча температурнозалежні зміни носять регуляторний характер, вони відображаються на синтезі конститутивних біополімерів клітини і, зокрема, на хімічній структурі ЛПС, що, в свою чергу, впливає на його ендотоксичні властивості. Вивчення жирнокислотного складу ліпиду А ЛПС типового штаму 20125, який вирощували при 4, 25 і 36°C свідчить, що якісних змін в них не спостерігається, але виявлено зміни в кількісному складі. Так, з підвищенням температури збільшувався вміст насичених жирних кислот - додеканової, тетрадеканової, гексадеканової та, відповідно, зменшувалась кількість ненасиченої жирної кислоти - гексадеканової (табл. 3). При дослідженні ендотоксичних властивостей встановлено (табл. 1, 2), що ЛПС, виділені з клітин *P. fontium*, які вирощували при низькій температурі (4°C), були більш токсичні і пірогенні, ніж ЛПС, одержані з клітин, вирощування яких проводили при більш високих (36 °C) в порівнянні із звичайними (25°C) температурами. Аналогічні результати були одержані раніше дослідниками [11], які показали, що ЛПС, виділений із *Yersinia pestis* EV 76, яка вирощена при 28 °C, проявляє токсичність щодо білих мишей в дозах 300-1000 мкг. Препарати ЛПС, одержані шляхом вирощування бактерій при температурі 37 °C, були нетоксичними при внутрішньоочеревинному введенні 3000 мкг.

Таким чином, нами вперше показано, що, на відміну від ЛПС інших представників ентеробактерій, ЛПС *P. fontium* менш токсичні і пірогенні. Встановлена різниця в якісному жирнокислотному складі більш і менш токсичних і пірогенних ЛПС. ЛПС, одержані з клітин *P. fontium*, вирощених при більш низькій температурі, проявляли більшу токсичність і пірогенність.

ЛИТЕРАТУРА

1. Izard D., Gavini F., Frinel P., Leclerc H. *Rahnella aquatilis*, nouveau membre de la famille des Enterobacteriaceae //Ann. Microbiol. Inst. Pasteur. — 1979. — V. 130. — A. 163–167.
2. Aldova E., Hausner O., Brenner J. *Pragia fontium* gen. nov., sp. nov. of the family Enterobacteriaceae, isolated from water//Int. J. System. Bacteriol. — 1988. -V.38. — P.183–189.
3. Варбанец Л.Д., Шубчинский В.В., Похил С.И. Характеристика эндотоксического липополисахарида *Pragia fontium* DRL 27480 //Совр. пробл. токсикол. — 2006. — №.2 — С. 66–71.
4. Vidaver A. Synthetic and complex media for the rapid detection of fluorescence of phytopathogenic pseudomonas: effect of the carbon source //Appl. Microbiol. — 1967. — V. 15, №16. — P. 1523–1524.
5. Westphal O. and Jann K. Bacterial lipopolysaccharides extraction with phenol-water and further application of the procedure / In: Methods in Carbohydrate Chemistry (Whistler R.L., Wolfrom M.L., Eds.). — New York: Academic Press. — 1965. — V. 5. — P. 83–91.
6. Albershein P., Nevis D.J., English P.D., Karr A. A method for analysis of sugars in plant cell wall polysaccharides by gasliquid chromatography // Carboh. Res. — 1976. — V. 5, №3. — P. 340–345.
7. Варбанец Л.Д., Здоровенко Г.М., Книрель Ю.А. Методы исследования эндотоксинов. — К.: Наукова думка, 2006. — 237 с.
8. Akiyama Y., Nishikawaji S., Eda S. et al. Lipopolysaccharide of *Pseudomonas solanacearum* //Agric. Biol. Chem. — 1985. — V. 49, №4. — P. 1193–1194.
9. Takayama K., Qureshi N. Chemical structure of lipid A. / In: Morison D.C., Ryan J.L.(Eds.): Bacterial endotoxic lipopolysaccharides. — 1992. — № 1. — P. 43–60.
10. Stead D.E. Grouping of plant-pathogenic and some other Pseudomonas spp. by using cellular fatty acid profiles//Intern. J. Syst. Bacteriol. — 1992. -V. 42, N2. — P. 281–295.
11. Тынянова В.И., Зюзина В.П., Демидова Г.М. и др. Токсичность препаратов липополисахаридов из культуры *Yersinia pestis* EV 76, выращенной при 28 и 37 °С //Биотехнология. — 2003. — №6. — С. 10–16.

В.В. Шубчинский, Л.Д. Варбанец, О.С. Броварская

ЭНДОТОКСИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ ЛИПОПОЛИСАХАРИДОВ *PRAGIA FONTIUM*

Впервые показано, что, в отличие от липополисахаридов других представителей энтеробактерий, ЛПС *P. fontium* менее токсичны и пирогенны. Установлена разница в количественном жирнокислотном составе более и менее токсичных и пирогенных ЛПС. ЛПС, полученные с клеток *P. fontium*, выращенных при более низкой температуре, проявляли большую токсичность и пирогенность.

V.V. Shubshinskyi, L.D. Varbanets, O.S. Brovarkaya

ENDOTOXIC ACTIVITY OF *PRAGIA FONTIUM* LIPOPOLYSACCHARIDES

For the first time it was shown that unlike of lipopolysaccharides of other representatives of enterobacteria, LPS of *P. fontium* are less toxic and pyrogenic. The differences in quantitative fatty acid composition of more and less toxic and pyrogenic LPS have been established. It was settled that LPS obtained from *P. fontium* cells which was grown at more low temperature displayed more high toxicity and pyrogenicity.